HAVASI KÜRT

RUSZIN-KRAJNA KISTÜKRE.

ÍRTA

KRÚDY GYULA.

RUSZKA-KRAJNA NÉPBIZTOSSÁG BUDAPEST
1919

Szeretni senki sem tud úgy, mint ő . . .

Gogol.

Európa legszegényebb népéről, az orosz-magyarokról, más néven: ruténekről szól ez a könyv. Hívják még ezt a népet: kis-orosznak is, az ő nyevükön ez ruszin-nak hangzik; külföldön uher-nek (magyarnak) mondja ő magát.

Neve tehált volna elég ennek a népnek. Milliomos Eszterházynak soha sem kellett különösebben megjelölni magát De az egy-kori szegény kurtanemes felrakta névje-gyére összes valódi s kölcsönzött prédiká-tumait. — A legigazább elnevezése ennek a népnek: *ruszin*, gazdag rokonok szegény atyafia.

A ruszin nép azonban nem hivalkodik származásával, míg a tudósok vitatkoznak leiette. Ő szegény megelégszik e nagyvilág

legkisebb címével, amely még az egykori Tisztelt címnél is kevesebb ma Európa nagyságos urai előtt: szívesen, boldogan nevezi magát: magyarnak. Ez a nép büszke arra, ha magyarnak nevezik; szállóigéje, elragadtatása, dicsérete, ha valakire azt mondja:

— Olyan, mint egy magyar.

Λ ruszinok földjén van legközelebb az Isten a néphez, mert messze van tőle a „király“.

Az Istenbe való hit tartja a lelket századokon át a népben; száz évek múlnak el s ő mindig várja a jobb esztendőt, amely bizonyosan elkövetkezik. Addig is megelégedetten, csendesen, jámboran éldegél, mintha kiveszett volna leikéből minden gonosz indulat a sanyargatásban. A legsze•ltdebb nép ez. Ábrándos, álmodozó, boldogan bőjtölő. Csak meg kell nézni egy igazi ruszinnak a jóságos szemét, indulat, dac nélküli arcát, bárányszelíd homlokát! Ez a faj nem képes a gonoszságra. Igaz, hogy élhetetlen; igaz, hogy gyermek még napjainkban is a megvénült, cinikus, elkorhadt

népek között; igaz, hogy a szenvedések, embertelen nyomorúságok alázattal vonulnak el felette: de épen ezért övé a jövö. Ez az egészséges, szegénységében boldog, egyszerűségében bámulatosan megelégedett nép egyszer még hallatni fog magáról. Ö annak a népfajnak egyenes leszármazottja, akiről azt írja Gogol, a legnagyobb kisorosz iró, hogy: egykor beszélni fog róla az egész világ. Minden nemes emberi tulajdonság megtalálható a magyar oroszban.

Szeretni senki sem tud úgy, mint ő.

Hűségét századok óta kipróbálta mostohaapja, a magyar.

Nagy bűnök, árulások, gazságok nem terhelik ennek a kis nemzetnek a lelkiismeretét. Emelt fővel állhat a népek ítélőszéke előtt. Ő nem bántott senkit, nem nyomorgatott, kínozott, rabolt ki szomszédot. Mindig szegény volt és soha sem áhította a másét. Sziklás hegyeihez, komor bérceihez, fénylő folyóihoz és még fénylőbb tavaszaihoz ragaszkodott. Kis földecskéjét a tenyerével védelmezte, mint kisdedét. Vallása

ellen nem vétett. A börtönöket alig ismerik Ruszka-Krajnában.

Lássuk közelebbről e népet, amint néha útközben megnézegettem régebbi utazásaimban.

Európi legszegényebb népéről, a kétszázötven napos bőjt nemzetéről, a ruszinokról írunk.

Egy kis nemzetről, amelynek sehol a világon nincsenek barátai, sem ismerősei. Magányosan, zajtalanul él égbenyúló hegyei között. Hírt ritkán kapunk róla, mert lármát nem üt, hangosan nem kér, szelíd, jámbor, mint tehénkéi, ájtatos, mint a bibliai pásztor. Születnek, élnek, meghalnak, mint a madarak az erdőn, anélkül, hogy valamit is megláttak volna a nagyvilágból, erényeiket az istenfélelem kormányozza, szegénységüket a lemondó alázat; megnyugszanak a sorsban, az örök emberi életben, amelynek napja egyformán

süt szegényre és gazdagra; egy nép, amelynek hírét soha sem halljuk, csak a szenvedők között; egy kis nemzet, amely soha sem lázzadt, mindig csak tűrt és hallgatott; egy kis ország, amely a legszegényebb és legjámborabb Európa mappáján; ahol alig ismerik a bűnt, a gonoszságot, ahol az országutakon senkit sem gyilkolnak meg, ahol nem ismerik a rablást, útonállási, mert senkinek sincs semmije; egy kis néptörzs, amely csaknem félmillió lelket számlál, amelynek soha sem jutott semmi abból az áldásból, amely az egykori európai béke nyomán fakadt, ellenben része volt a háború minden istencsapásában: a Kárpátokért itt folytak a világháború borzalmas harcai, az ő jogtalanságuk, bujdosásuk, ijedt jámborságuk állta panasztalanul az orosz, német és magyar seregek acél-ekéjét: amelylyel keresztül-kasul szántották szegény kis földjét és a barázdákat megrakták halottakkal ő volt az a legszerencsétlenebb, aki mindenét elveszítette a háborúban, mert ha csak egy tehénkét, egy

félig földbeásott házikót, egy lovacskát, vagy egy kecskét ragadt el tőle a testén gázoló sereg: annyi, mintha életét is elvette volna. Neki nem voltak palotái, gyárai, kastélyai, amelyeket újonnan kellene építeni. Csak kis kunyhói voltak, amelyekben együtt lakott barmaival a gazda; az emberpalánta és a kis borjú ott nőtt fel a tehénke lábainál. Neki nem voltak dús uradalmai, gazdagon termő földjei, bányái, fénylő, kincses területei, amelyek tönkrementek volt a háborúban. Csak apró földecskéi voltak, amelyeket verejtékével öntözött, tenyerével védett, imádságával óvott időjárástól, rossz esztendőtől a gazda. Se műhelyei, se gyárai, se városai, se boltjai nem szenvedték meg a háborút, mert ilyenek soha nem voltak vagyonában. Ellenben voltak barmai, amelyeket elhajtottak, kunyhói, amelyeket leromboltak, fiai, akit megöldöstek, hontalan bujdosói, akik még manapság sem találtak haza, papjai, akiket előbb a magyarok, aztán az oroszok kötöttek fel árulás gyanújából, kis falvai, amelyeket az-

előtt is alig lehetett megtalálni a térkép, de manapság már ott sem lelni meg őket, ahol valamikor voltak.

Ez a nép tehát mindenét elveszítette a háborúban. Mert a háború után elveszítette hazáját, Magyarországot is.

Európa népei között ő a legárvább. Koldus a koldusok között. Se hazája, se pártfogója, se ismerőse. Árvább a gyermeknél, aki eltévedt az országúton. Elzárva Magyarországtól, amely néha (igaz, hogy ritkán) vetett rá egy pillantást. Elkülönítve az oroszoktól, akik mindenfélét ígértek szegénynek még a háború előtt, de azután semmit sem adtak. Soha sem látott csehek és románok szállották meg ezt a kis országot, akikről az idevalósiak tán nem is hallottak.

A régi Magyarországon (a háború előtt) politikai heccek okozójá volt a „rutén-kérdés“, hisz egykor ebben a Magyarországban mindent politikai pártállás szerint kezeltek. Szerencsétlen ország, még szerencsétlenebb tartománya volt a „Kazárok földje“. Aki ér-

dekében fel merte emelni szavát: azt nyomban antiszemitának bélyegezték a politikai csahosok. (Tudniillik: egyszer egy Egán nevű kormánybiztos a kazár-zsidó korcsmárosoktól meg akarta szabadítani a ruszin népet. Balkézzel nyúlt megváltó munkájához. Csúf antiszemita heccé fejlődött embermentési akciója. Azóta tilos volt a „rutén-kérdés“ abban a gyalázatos magyar parlamentben, amely méltó pusztulását lelte a háborúban.) Csak a régi Magyarországon állhatott meg az az otromba felfogás, hogy aki a ruszinokon akar segíteni, az a zsidókat üldözi. De hát nagyobb bornírtságok is akadtak akkoriban Magyarországon. Százszor megérdemelte volna a régi Magyarország, hogy a pusztulásra, szinte éhenhalásra ítélt ruszinok elszakadjanak az anyaországtól, amely rosszabbul bánt vele a mostohánál. Ám a ruszinok még akkor is hűségesek maradtak Magyarországhoz, amikor az oroszok átjöttek a Kárpáton s megszállották északkeleti vármegyéit az egykori magyar szent koronának.

Európa árvája, Magyarország mostoha gyermeke, a mai Ruszka-Krajna földrajzilag Közép-Európa legszebb tájai közül való. Az orosz költő (Lermontov) a vad Kaukázusról világhírű müvet írt. A mi Ruszka-Krajnánk szépségében hasonlatos a muszka Kaukázushoz, ámde a nagyvilág keveset tud a helyről, ahol a Tisza ered, a mármarosi só terem, ahol legzordabb a Kárpát, hosszú, alig elviselhető a tél, asszú nyár soványkeblü földet fonnyaszt, medve bőg a rengetegben és közel az országhatárhoz fénylő kis város, egy második kis Budapest csillogtatja lámpásait, Ungvár nézegeti magát az Ung folyóban.

Ahol a Poprád elbúcsúzik Magyarországtól, hogy a régi történelemben Gácsországnak nevezett Galíciában folytassa robogó útját: ott van Ruszka-Krajna legészakibb határa. A térkép Poprád-Remetének nevezi a határközséget. A Kárpát itt az égbe nyúlik, sasok útja, túristák szédülete, mindennapi járáskelése a szepesi furmányos-szekereseknek, akik a Poprád völgyéből itt vitték ki a vásznat, bort az egykori lengyel városokba.

Ezen a vidéken minden utánozza a hegyek növekedését. A fenyő hosszúra nyúlik, hogy a hegyek árnyékából néha megpillantsa a napsugarat. A férfiak szálasok, megtermettek, mint a fenyőfa, amelyet úgy

fuvaroznak, mintha ágyút vinnének. A fenyőfa-szállító szekérnek elől van két kereke, aztán hosszan nyúlik a fenyő szála, míg a végére ismét két kereket köt a fuvaros. Ezek a hosszú, nyikorgó szekerek jönnek lefelé száz esztendők óta a Kárpát hegységből. A kis termetű hegyilovak, néha még a tehénkék is csodálatos szorgalommal vonják a nehéz terhet. Egyik szekér követi a másikat, mint a kalendáriomban a napok. A fenyőfa-vágó késő vénségéig megmarad a mestersége mellett, hogy halála után átadja fejszéjét a fiának, aki azután ugyancsak nem tesz egyebet, mint fenyőfát szállít a hegyekből. A hegység felett nyomtalanul múlnak az évszázadok. Az erdők észre sem veszik, hogy az emberek fejszével vagdossák. Nyikorog a hosszú szekér. Kidőlnek a iák, meghalnak a favágók. De mindig terem új fa és új ember, aki a fát kivágja.

Ha felfelé haladsz a Poprád völgyében, együtt a folyóval, felfelé, számtalan faszállító szekérrel találkozhatsz a magasra kanyargó országúton. A lovak csengői messzi-

ről jelentkeznek az útkanyarulatoknál. Keskeny az országút. A hegyek között korán sötétedik. Nagy messziségből, mély völgyből pislog idáig egy kis völgyi falu mécsese. Tán a gazdát várják haza, aki elment fát vágni a hegyek közzé. A lovak csengői lassacskán közelednek, nagyokat nyikorog a kerék, amely eszi a kocsikenőcsöt a hegyiútón. Néha még holdvilágnál is mennek, mendegélnek a fenyőfás szekerek. A fenyőtörzsek nyugodalmasan feküsznek a kerekes ravatalon. Bevégezték életüket fenn a hegyen, szemközt néztek ezersipos széllel, vadállat-kedvű viharral, álltak a felhők baljóslatú árnyékában, villám kísérteties zengésében, halálos dermedtségében a hosszú télnek, patak csörgésében a tavasznak.

Ruszka-Krajna fája: a fenyőfa. Ez a sudár, szépséges, délceg fa borítja a ruszinok földjét. A völgyekben gyermekcipőben jár, bokor, cserje, törpefenyő alakjában zöldül, míg fenn a hegyek között: a hősök viharos, mogorva, magányos életét éli a fenyőóriás. Sötétzöld szoknyájában, hideg, hegyes leve-

lével, száraz gallyával, madárhangtalan sűrűségével, beláthatatlan rengetegével végig benövi a Kárpát hegyláncot. Köböl, sziklából terem, gyökereit mélyen és messzire küldi, hogy táplálékát megszerezzék a széllel vívódó koronának, mind távolabbra fut az emberlakta vidékektől, a hegyvidék lemondó remetéje, életéről alig tudunk, de halálában gyorsan ellobogó lángjával, piros melegével, hirtelen füzével mindnyájunknak jó ismerőse. Olyan hevesen szereti a tüzet, mint a szűz a szerelmet. Tisztasága, hűvössége, magánossága alatt vészes szenvedély lakik, olthatatlan vágya a tűz iránt. Mintha a fenyőfában, amely legtöbbet őrzi a tél halott havát, viseli a hideg évszak dermesztő köpenyegét, a fenyőfában egy szenvedélyes szív lakna, amely alig várja, hogy elhamvadhasson az egész életében nélkülözött hőség karjai között. Sokszor ültem kályhámnál, amelyben vetekedve, rohanva semmisültek meg a fenyők hasábjai. Elgondolkoztam e hideg teremtmények tűzimádatán. Oly nagy lángot gerjesztenek, mint a szegények szí-

vei, amidőn egyszer rájuk süt az élet melegsége.

Amerre Ruszka-Krajna országa fekszik, mindenütt fenyők védelmezik a hegyek csontos, köves hátát. Közöttük vojiul az országút, lebátorkodnak a falvak határáig, setét rengetegeikben bársony-puhán őrzik meg a talajt, az évröl-évre egymásra hulló magokat, gallyakat, leveleket. A szerzetesi csend, amely az erdőkben honol, messzire visszhangozza a fejsze hangját. Olyankor az egész erdő figyelni látszik, amint favágók végzik munkájukat az erdőszélen s a nagy fák panasztalanul dőlnek le a földre, amelynek érintését azelőtt soha sem ismerték.

Itt húzódnak Ruszka-Krajna legészakibb részén, (hol a Poprád folyó Magyarországot elhagyja) azok a mély erdőségek, amelyek sűrűbbek a Bakonynál, nemesebbek Svájc fáinál, dúsabbak, mint a Kaukázus kopár hegyláncai. Bármilyen magasak itt a hegyek, a fenyő meghódítja őket. Felkúszik ez a zöld hadsereg az áthághatatlan

hegyláncokra. Nyugodalmasan várja a nyolc hónapos tél után a rövidke nyarat. Gyermekes örömmel visszhangozza a fuvarosok csengetyüinek hangját, pedig azok az ö elpusztítására jönnek fel a völgyekből. Boldogan lebeg el a fenyő-erdők felett a kis falucskáknak harangszava. Olyan szelíd a fenyőfa, mint az emberek, akik ezen a tájon laknak.

Ruszin-Krajnának északi határán egyetlen folyója a Poprád, amely körülbelül a „Magas Tátrában“ ered s innen veszi azt a csodálatos iramodását, hogy pályája legvégéig, — túl Magyarország határain, — mindig felfelé tud folyni. Átlép hegyeket, városokat, vízimalmokat, mindvégig siet s úgy öleli meg az ország határát, mintha búcsúcsókot nyomna kedves Szepes me-

hangulatú kisvárosok mellett lappang, ahol a háztetők pirosak és kékek a női szemek. Juhászok egyhangú nótáit hallgatja a hegyek között. Egy boldog kis országon szalad át, amelyben vasorrú bábák, lenhajú lányok, jámbor menyecskék mossák ruháikat a hidak alatt, kék kalapos Nepomuki Szent Jánosok őrködnek a város végeken, minden ember keresztet vet, ha megszólal a harangszó, a kisértetek soha sem jönnek vissza a temetőből, mert bűn nem terheli lelkiismeretüket. Tánciskolák, haranglábak, kunyhók és temetők mellett igyekszik a Poprád hegymászó útjában. Egy jókedvű vándorlegény ő, aki szívesen megáll minden vendégfogadó, minden parasztház mellett, ahonnan a nép-ének mélabús dallamai hangzanak. Kalauzolja útjukban a tollas kalapú varázslókat, medvetáncoltatókat, szilvaárusokat, vásárosokat, akik Lengyelországból jönnek és az egykori királyság pénzeit eldugják tarisznyáikba. Ha pedig történelemről kezd mesélni a Poprád: Giskra cseh rablóiról, Rákóczi Ferenc

nyalka kurucairól annyi mondanivalója van, hogy napestig lehet hallgatni. Partjain hol lengyel fejedelmek, hol magyar királyok uralkodtak. Minden város, minden falu, minden váromladék messze néz bele a történelem mélyeibe. Szelíd füzesekben szlávmelódiáit dúdolja a szél. A tájképek a fensíkon olyanok, mintha Oroszországból volnának kimetszve. A názáreti szelídség ül a nép gyermekszemében. A Poprád jó emberektől válik el, amikor végre elhagyja a határt.

Ruszka-Kjrajnának három nagyobb városa van: Munkács (székváros), Ungvár és Márajnarossziget. A kormányzóság többi része falvakból áll, hol jámbor egyszerűségben éli életét a jóravaló ruszin-nép.

A falvak olyan egyformák, mint akár Oroszországban.

A házak fából épültek, tetöjük szalma, az egyetlen nagyobb épület a korcsmárosé. Bibliai mindennapiságát a vörös betűs egyházi ünnepek váltogatják. A ruszin hitbuzgó. Görögkatolikus vallásához híven ragaszkodik. Papjai és tanítói ugyanolyan egyszerű emberek, mint ő maga. A pap megfogja az eke szarvát, a tanító éjszakára az iskolába köti tehénkéjét s véle együtt alszik. Az

egyszerű kultúra hősei itt a lelkipásztorok s tanítómesterek. A legnagyobb eredmény, amit elérhetnek, hogy írni meg olvasni tanítják meg a népet. Az évszázados szokásaitól, hegyvidéki népek babonáitól, gyermekségeitől nem térítheti el a népet semmi ékesszólás. A korcsmáról nem tudnak lemondani. A dermesztő telek, csontigjáró hidegek, az életnek egyhangúságai szinte természetszerűleg megkívántatják e néppel az alkoholélvezet mámorát, melegét, felejtését. Minden tiszteletet megérdemel az antialkoholisták bölcs prédikációja, de a ruszin-népnek is igaza van, amikor nem tud lemondani az alkoholról. Adjatok más hazát ennek a népnek, ahol véres verejték, végsőkig feszített testi munka nélkül is megtalálhatja boldogulását. Adjatok neki a kopár, kegyetlen hegyek helyett dúsan termő síkságokat. Adjatok neki ennivalót, elöljárót, aki jó példával jár a nép előtt és nem tekinti maga is büntetésnek az életet, amely a Kárpátok melánkólikus világába száműzte őt. Adjatok neki rövidebb telet, amely szörnye-

teg tartósságával, járhatatlan országútjaival, kőkemény hidegségével, minden életet megállító konokságával az esztendő felénél többet bebörtönöz a ruszin életből. A kis kunyhók, betapasztott ablakaikkal, ritkán nyíló ajtóikkal, kétségbesetten őrzött belső melegségükkel, korai estéikkel, lassú véradásaikkal, tömlöc-életükkel úgy állnak a Kárpát között dívó hófergetegben, mint az emberiség utolsó őrházikói. Lehetséges, hogy északabbra még kegyetlenebb a téli szél, gyilkosabb a hideg, zordabb az éghajlat: ámde Magyarországon mégis csak a szegény ruszinok állják ki a szibériainak nevezett telet, — rossz esztendőben hét hónapig is, — amig ismét kibújhatnak házikóikból, amelyekben barmaikkal és gyermekeikkel együtt végigszenvedték a tél kísérteties szakát. Északi irók, a jó nevű Lagerlőf Zelma, valamint Jakobsen is írnak telekről, földbebújt, elrejtőzött, elszerencsétlenedett emberekről, akik „álomszuszékok“ módjára nem veszik észre a napok fordulását. A mi ruszin népünknek nincsenek

világhírű költői akik elpanaszolhatnák a boldog emberiségnek, hogy mit szenvednek kelet-észak lakosai Magyarországon. Meg kell nézni ezeket a kis falvakat, csűrjeikkel. földbebújt igénytelenségükkel, ősemberi félelmükkel, szemrehányásnélküli megnyugvásukkal, jámborságukkal és jóságukkal, midőn beköszönt a Kárpátba a tél vihara! Néha már az október meghozza a havat, máskor még áprilisban is dagadnak a hegyi folyók a hólétől. A hóesés úgy szakad rá e tájra, hogy imádkozva hajt a kocsis az elszánt utasával, két lépésnyire nem láthatni előre, az űtak eltűnnek, falvak egyenlőkké lesznek a földdel, csak az országúti keresztfán tátni néha a fekete varjút, megsemmisül élet, gondolat, nagyravágyás, eszme. A sors igazságtalan büntetéséből észak-keleti Magyarország legjobb népe megfosztódik az élet örömeitől, emberiség, műveltség, gondolkozás adományaitól. Álmoskönyv és kalendáriom járja itt. Közeli rokona e népnek az orosz szomorú ember, amelyből Puskin született. Mit tegyen tehát a nép,

Ha az életet elbutító alkohollal nem gerjesztheti magát új reményekre, jövendő színes tervekre, beköszöntő tavaszra? Halottak laknak itt zordon télidőben, amidőn a hegyhátak mögött legélesebb hangjait próbálgatja a tél zenésze, a hó fehér fergetegében elvakul a szem, a szívdobogás mélyen elhalkul, kis áristomában szárnyait is . elfelejti próbálgatni a lélek színes madárkája; csak csend van, ereszekről nagy puffanással leszakad a hó, csattan a jégcsap, rekedten ugat a házőrző, a tehénke nem bődül, mert családtag lett, az alvásnak s álomnak tömjén-füstjében hajtja le fejét Q csaknem egymillió ember!

Adjatok a magyar-orosznak az esztendő 250 böjtnapja helyett ugyanennyi evönapot, amikor legalább megszokott táplálékát: a tengeriből készült málékenyeret, a szegény burgonyát, a sovány paszulyt magához vehesse oly bőségesen, hogy ne legyen szüksége testének az alkohol pillanatnyi, keserves kamatú erejére.

A rutén-ember összesen kétszer lakik jól életében.

Először: mikor megházasodik. Egy hétig is tart némely vidéken a lakodalom.

Másodszor jól lakik a halotti toron, amit az elhalt házastársért tart. A temetés majdnem olyan ünnepség, mint a lakzi. Ilyenkor nem sajnálja a magyar-orosz a terített asztalt sem magától, sem násznépétől, sem falujától, jóformán mindent megesznek egy esztendőre előre. Rántotta (szalonnával), forralt édes tej, tepertős galuska, tyuk, töltött káposzta, kaszáslé, gomba kerül az asztalra, fél liter számra isszák a mézes pálinkát, míg végül mindnyájan lerészegednek. Az evés és az ivás boldog mámora után jön a kemény böjt, amelyet panasz nélkül visel az orosz ember. Cifra és körülményes görög katolikus egyháza szigorú böjtnapjait még megtoldozza. Bőjtöl ősszel, amikor közeleg az első hó, be végződik a meaei munka. Azok a gyönyörűséges kárpáti őszök, amelyek az utazó előtt a legszebb Magyarországot tárják fel, a néma,

sárguló erdők, a rőt hegyoldalak, a hallgató völgyek, Mednyánszky világhírű őszi tájképei a bennszülött számára a böjt kezdetét jelentik. A mély vízmosásokban, völgyekben meglapuló kis falvakban a legöregebb emberek kimondják a böjt kezdetét.

— Kivitte a gólya az ebédet.

A madárhang elhalkulásával, a vízimalmok messzire hangzó kelepelésével, az árn^§k hosszabbodásával, a nap rövidebb látogatásával, mintegy a közelgő, szomorú, hosszú téli setétség beálltával a magyarorosz nép megkezdi a böjtöt, mintha gyászolná a korán elröppent, boldog nyarat. Ezentúl csak kétszer esznek napjában Ruszka-Krajnában, délelőtt és dé'után. Beáll a zordon évszak, mihamar járhatatlanok az űt^k a viharok szárnyán megérkező hótól, a magyar-orosz népével, barmával behúzódik kunyhójába és félálomban hallgatja a postaszán csilingelését. Milyen bús, emberietlen élet folyik télidőben a ruszin falvakban: arról csak annak lehet fogalma, aki már elakadt útközben a hóförgetegben

ilyen ringyes-rongyos falucskában! Az emberi és állati trágya közvetlenül a lakóház ajtója elé kerül, mert meleget tart az is, mint a betapasztott ablak. Napközben alig látni valakit a szabadban, utcán, korcsmában. Az eresz alatt füstölgő házikókban bújik el a falú népe s álmaival, babonáival foglalkozik. Könyvnek, újságnak persze híre-hamva sincs. Az asszonyok, lányok délután fonnak, szőnek. A háztetők felett zúgó vihar alatt összebújnak a fiatal nők egy-egy kiválasztott háznál, mesét mondanak és fonják, szövik egyszerű ruhájukat, az inget. Ha egy idegen férfi betoppanna az ajtón, nyilván az ördögnek néznék. Pedig az orosz-magyar nők, amíg fiatalok: oly üdék, mint a vadvirágok. Szőke hajuk, lenvirág szemük, gyengédségük megigézi az utazót. Nékem mindig a szerény kis nefelejts jutott eszembe, ha utazásaim közben, erdők szélén, patak partján fiatal ruszin nővel találkoztam. — Ámde nem sokáig bírják e nép tavaszi virágai az életmód zordonságát, a sorvasztó böjtöt. A savanyú répa

és káposzta, amelyet télidőben közös hordóból, kenyér nélkül fogyaszt a háznép: silány táplálék az életerő fenntartásához. Az orosz-magyar azt mondja, hogy télen úgy sincs szüksége testi erejére s ezért nem táplálkozik, mint akár a föld bogarai, amelyek dermedt mozdulatlanságban töltik a telet. Nem ritka az olyan fiatal orosz-magyar, férfi vagy hajadon, aki még soha sem evett húst életében, de pálinkától már részeg volt az apja temetésén.

Az egyház által kiszabott és az önként vállalt böjtölést kell rendszabályozni ennek a szelíd, csendes népnek a történelmében. Meg kell tanítani enni, táplálkozni, erőt és vidámságot gyűjteni nemcsak az alkoholból. Meg kell tanítani öt a könyvek, olvasmányok örömére, az életnek sok színére, az emberi boldogság pálinka-mentes részeire. Meg kell tanítani őt járni, mint a gyermeket. Beszélni, érezni, örvendezni, mosolyogni, hogy az öregség ráncait eltüntethessük e népek arculatáról, amely búsan meghúzódik már a gyermek ajkszög-

leteben, elhervasztja az ifjú nőket, koravénségre ítéli a még életerős férfiakat. Meg kell menteni a népet az önkéntes éhezéstől, a borzalmas böjtöléstől, hogy ifjúsága ne egy-két esztendeig tartson csupán. A múlt nyáron még üde, szagos hajadon mosott a pataknál. Az idén fonnyadt vénasszony mereszti rá szemét az utazó kocsijára. A temetők telve sírokkal, amelyekbe életerős emberek temettetnek, a kuckókon korai aggastyánok lesik a gyönge meleget, a nők alig képesek szoptatni a gyermekeiket, életet kell adni ennek a népnek: mielőtt a pálinkáról akarjuk leszoktatni. Ha most, nyomban megvonnánk a magyar-orosztól az alkoholt, rövidesen kipusztulna az egész néptörzs.

Napfényben és hóviharban eleget utazgattam e tájon, örvendeztem a faluszéli csűrök szalmatetőinek, emberi hangon szólott hozzám az első kutya, amely kocsimat vagy szánomat megugatta, sok mindent gondoltam az ablakról, amelyet házikókon láttam fűrészporral és sárral betapasztva, a néma udvarokról, amelyeknek sarában magányos gyalogösvényt tapos a gazda. Úgy mentek, mendegéltek tova utam mellei a kis falvak, mint az emberi nyomorúság, az örök szegénység változatlan, mindig egyforma képecskéi. Nagyon ismerősnek kell lenni ezen a tájon, aki egyik embert megtudja különböztetni a másiktól. A ruházkodásuk egész vármegyékre kiterjedően egyforma. Bő, szürke halina-posztó-

ban, kopott gubában, bocskorban vagy mezítláb jönnek ők elő az országutakon. A férfiak borotválják az arcukat, rövidre nyírják a bajuszukat, mert nem szeretnek szakált viselni, mint rokonaik: a nagyoroszok, akiket bakkecskének csúfolnak. Széles, vastag, zsíros kalapjaik elpusztíthatatlanok, örökségbe mennek egyik nemzedékről a másikra. Még téli báránybőr-süvegüket is csak nagyritkán cserélik. Szürke vagy fekete gubáikban, derékszíjjal a derekukon, bőrtarisznyával az oldalukon itt élnek évszázadok óta és látszólag semmit sem változtak. Nem lehet észre venni, hogy a régi ember kiment a ruhából a temetőbe, új ember büszkélkedik a réz-szeggel, gombokkal kivert tarisznyával. Még tán a nevük is ugyanaz marad. A szegénység örökké talpon álló hadserege, lelkek, amelyek már eleven testtel elkárhoztak a mindig ugyan olyan, egyforma életre, hogy észre sem vették, hogy elmúlott életük, bőjtölnek, lerészegednek, karácsonyt, esküvőt tartanak, aztán elmennek a temetőbe. Ugyanazok

most is, akik száz esztendővel ezelőtt voltak. Ott tolonganak a határszéli vasúti állomásokon, hosszú hajukat hátra fésülve, fedetlen fejjel állnak itt, szolgabíró előtt, arcukon az örök alázat, lemondásos szürkeség, fénytelen élet. Mennek, mendegélnek girbe-gurba országutaikon, mintha soha sem gondolnának semmire, céltalanul barangolnak hegyeik között, elmenekülnek a városokból, sőt falvaikat is nyomban elhagyják, amint enged a szigorú idő. Künn élnek a havasokon, hegyhátakon, réteken, fészekaljban, mint a vadmadarak. A háznép ritkán bomlik fel. Gyerekek, öregek, asszonyok és háziállatok lehetőleg együtt vannak, addig, amíg élnek. Egy test, egy lélek minden család. Ha valaki meghal közülük: megsiratják, a holttest jelenlétében, szinte részvételével: lerészegednek, aztán gyorsan felejtenek.

Egyszer egy faluban érkeztem határszéli bolyongásaimban, ahol a pap (régi ismerősöm) elvezetett egy házhoz, ahová ő halotti torra volt hivatalos.

A halott, akinek torára készülődtünk, még élt, de az ágya már a mestergerenda alá volt tolva, égő gyertyát adtak a kezébe és a kántor fejére tette az evangéliumi könyvet és a könyv olyan lapon nyílt ki, ahol alig volt vörös betű. Minden jel meg volt arra, hogy a beteg rövidesen meghal.

Öreg ember volt a beteg. Egykedvűen tartotta kezében a gyertyát, hisz már délután megkapta az utolsó kenetet. Talán eszébe sem jutott, hogy reggelig éljen s résztvegyen a saját halotti torán, amelyre a háznép ugyancsak serénykedett. Az asztalt megterítették vászonnal, mert a halottnak a helye a ládán lesz. Pálinkát, kenyeret készítettek a papnak, kántornak, harangozónak. Ámde senki sem nyúlt a várvavárt elemózsiához, mert az öregember még mindig tartotta a gyertyát. Lassan múlt az idő. A kántor időtöltésül megpróbálhatta az evangéliumos könyvét az öregember kopasz homlokán. Vállát vonogatva jelezte, hogy nem tehet róla. A könyv mindig ugyanazon lapon nyílik, ahol

ahol kevés a veresbetű. A harangozó, mint egy tanácsbeli strázsa, egyik lábáról a másikra nehezedett. A pap székre ült s halkan kopogott az asztalon.

— Bátyuska, nem félsz a haláltól? — kérdéztem.

Az öregember szemét a gyertyára meresztette, mintha azt nézte volna, hogy meddig tart még a gyertyaszál. Aztán zangtalanul megcsóválta a fejét.

Aháznép tett-vett a szobában. Egy öregasszony, egy fiatal nő s és egy közömbös suhanc voltak az öreg hozzátartozói. Néha megtapogatták az öregember kezét: vájjon élkezdhetik-é már a sírást? Künn a havas estében lábak kopogtak, suttogások hangzottak, Szomszédok, akik majd zsoltárt énekelnek. . Mikor hangosodott a beszélgetés odakünn, a harangozó, mint hivatalos szegély, kinyitotta az ajtót és kiköpött.

A bátyuska pedig nézte, kimeredt szemmel leste a kezében égő gyertyát. Már nem figyelt semmire, ami körülötte történik. Nem is igen látott tán egyebet, mint a piros nyel-

vecskét. Szinte pillanatok alatt megváltozott az arca. Mind kisebb lett a feje. Végül kicsiny lett, mint abban az időben, amikor anyja szíve alatt élte életét. Az élet viszszafelé futott az arcán. Talán átsuhant előtte minden, ami történt vele, mint egy vándormadár képe vonul át az alkonyodé estében. A gyertya reszketni kezdett. Ingadozott, hajladozott, felágaskodott, meghanyatlott. Az élet volt ez, amely most válik el a fiatalkor zöld erdőitől s a komor vénség hervadt mezőitől. Képektől, arcoktól, melegségektől, ölelésektől, az életben maradó szavaktól s a tovább pirosló hangoktól elválik egy kis lehelet. A gyertya nagyot koppant a földön, az öregember feie hátrahanyatlott és setétebb lett a szobában egy lélekkel.

A háziak nekilátnak, hogy az öreget az ágyból a ládára cipeljék. Kimentem a házból.

Januáriusi éjszaka volt, tiszta, szélrnentes, csillagsugáros, amilyen ritkaság itt a Kárpátok között, elszabadult viharok, fék-

telenkcdő szelek, végítéletnapi hófúvások hazájában. A csillagok az égboltozatra fagytak. Ragyogtak, fénylettek, szinte vakítottak szikrázó fényességükkel. Szúrtak, hegyesek és élesek voltak. Ilyen hideg éjszakákon senki sem vágyódik a csillagokba.

A hegyi patak a malomgátnál sustorgott, mint a főtt víz. Talán ezen az éjszakán dermed jéggé a zuhatag, amelyet idáig nem tudott gyeplőjébe kapni a tél. Halottak a hegyek, a hótól szikrázó erdők. Mélyek a völgyek, hogy feneküket sem láthatni. Áll a nagy éjszaka a világ felett, mintha többé nem lenne feltámadás. A bádogkrisztus a falu végén elárvultán terjeszti ki karjait. Az országút néptelen és a beláthatatlan messziségbe visz. A halál éjszakája. Nem volna csoda, ha jéggé fagyott, lepedös kísértetekkel találkoznék a gyalogúton.

Most egyszerre víg lárma hangzott fel a néma éjben, a halottas ház felől. Pirosan, sikoltva jöttek női hangok, röfögve a férfi baritonok. Veres fény világított az udvarba. A ház ajtaja nyitva volt. Odabent vihán-

colp, táncoló emberek, mintha megbolondultak volna. Szövétnek módjára lobbant fel a kacaj, nagyot bömbölt a kántor, malac módjára vigyorgott a gyermeklány, sült, sustorgott, lángolt a jókedvnek ez a váratlan pásztortüze a halotti éjben.

Odabent nagy mulatság állt a kinyújtóztatott öreg halott körül. Mintha annak a a tiszteletére jött volna össze a falu aprajanagyja, hogy jókedvűen elbúcsúztassák az az öreg gazdát az árnyékvilágból.

Vénasszony rongyaiba, szélel bélelt szoknyáiba öltözött egy paraszt, guzsaly van a kezében, karommal van bemázolva az .arca.

Egy másik férfi vénembernek öltözött.

Púpossá tömte a hátát, szalmával rakta meg a gatyaszárát, csepűt ragasztott az arcára, kifordított szalmás sapkát tett a fejére, szalmakötelet kötött a derekára.

Ez a két önkéntes komédiás mulattatja a gyászolókat, akik nyomban abban hagyják a zsoltáréneklést, amint ez a két furcsa kísértet az ajtóho érkezik s ott dörömböl:

— Becsületes emberek, fogadjatok be minket éjszakára! — jajveszékelik a csúf öregek, kormosan, henteregve, részegséget tettetve gajdolnak befelé a házba, hogy mindenkinek mulatságára legyenek.

A két szalmás, piszkos rémalak, a falusi nép szegény fantáziájának szülötte, reszketve áll a szqba közepén és kémikusán ugrándozik a botütések elöl, amelyekkel főleg lábukat érdeklik a jelenlévők. Jajgatnak, jobbra-balra dőlnek. Vad nép vad mulatságán körüljárják a halottat.

— Hová való vagy? — kérdezi valaki a jelenlévők közül.

— Itt az útlevelem, — felel az „asszony“ és egy rongyos papirost von elő zsebéből, amelyet a jelenlévő kántor, (aki természetszerűleg: legelsőnek itta le magát e toron) nagy gaudiummal felolvas.

Volt ebben az útlevélben minden, ami a népet megnevetteti.

A házaspár az útlevél szerint Kutyafal·vára való és Cakifaluba igyekszik. Látta az útlevelet a pap, a püspök, de azt írták bele,

hogy az öregek nagy kutyafiak, csak el kell látni a bajukat.

Amire valamennyien táncolni kezdtek az öregek körül. Karéjban, visítva, dobogva, szinte megvadulva folyik a tánc. A vén-asszonyok kiáltoznak, öregemberek bukfencet vetnek, fiatalok egymásba kapaszkodnak, tépik egymást, henteregnek, ugrálnak, mintha valamennyien megzavarodtak volna a vendégek megérkezésétől.

Végül kifáradnak, elcsittulnak, az öreg embert a kemence tetejére nógatják, de tízszer is visszarángatják, amíg idáig ér.

Leghangosabb az özvegy öregasszony, mintha jó példával járna elől. Kibomlott csepííhaja, ruhája, amint lökdösi, taszigálja az álöltözetű öregeket. Talán ez az utolsó mulatsága az életben az özvegynek. Igyekszik tehát a fájdalmat palástolni, a könnyeit éktelen kacagással csorgatni, a jajt öröm-sikoltássá tenni.

— Mit sütsz ott öreg? — kérdezik a kemece tetejére tolt rémalaktól.

— Gúnárt, — felel az.

— Miért nem sült még meg?

— Mert nem csurog a zsírja.

— Mikor folyik a zsír?

— Amikor e ház özvegyen maradt asszonya Andri bácsit megcsókolja.

Előmászik erre Andri a sarokból. Éppen olyan vén ember, mint a halott a ládán, de ő, még mozog, nyúlkál az özvegyasszony után, de az fut, sikongva szalad előle, mindaddig, amíg valamennyien rávetik magukat és Andrival együtt a kemencén ülő öreg elé vezetik. A vendég ekkorára kocsikenőcsös fazekat kerített valahonnan és a kulimásszal bemázolja a vonakodó pár arcát.

— Úgy szeressétek egymást, hogy szüntelen verekedjetek, — mondja ki az áldást a csepüs szakálú vén.

Most aztán sorban kijelöli a párokat a vendég.

Minden férfinak rendel párt a kemence tetejéről s akár engedelmeskednek parancsának, akár nem, folyton kiáltozik:

— Ne bosszantsátok az öreget!

S mindenkinek bekeni az arcát a fekete kenőesesel. Most már azután egyforma a gyülekezet, öreg ember és fiatal nő, csurog az arcukról a festék, kacag, visong az asszonyhad, röfög a sok férfi, csókolozni próbál a kijelölt pár, még jobban elkenődik arcukon a kocsikenőcs.

Úgy néznek ki valamennyien, mint a megbolondult ördögök. Folyik a tánc szakadásig, csaknem összedől a ház.

Végül, a vendég lemászik a kemencéről, előkeríti a maga „életepárját“, jól megrakja egy bottal, mert mindig legények után jár, aztán illa-berek, kiszöknek az ajtón. Nagy visongással veti magát a komédiások után a gyülekezet. Kergetik a csepűrágókat udvaron, utcán, szérűskerten, amíg végül elcsendesül a falu. A néma éjből csak messziről hangzik egy asszonysikoltás.

Mindenki szétszalad. A halott egyedül marad a ládán.

A kakasok kukorékolnak valahol.

A Beszkidek alatt lakik a legvallásosabb ruszin.

Itt igazán nincs mása a népnek, mint Istene, akihez oly buzgón imádkozik, hogy szinte arcával túrja a templom kövét.

Magyarország legzordonabb tája, félelmetesen setét erdőségekben szarvas és medve lakik, a hegyeken köd és felhő ül, a mély völgyek felett csak a sas kering, emberrel órákig nem találkozni ezekben a vad hegyekben, ahol az országút is csak félve közelíti meg a hegyszorosokat. (Megismertük a keleti Beszkideknek nevezett hegyvidéket Uzsoknál hol a világháborúban folyt a drága vér. Itt az Útig folyó menten vonultak felfelé a magyar seregek,

akiket többé soha sem láttunk viszont.) Az ördög túrta itt fel a földet. Hegyet hegyre emelt. Erdőt erdő mögé vont. Vad ez a táj, mint a Kaukázus, amelyről „Korunk hőse“ zengett. Messze fehérlenek a havasok, keblükből jéghideg folyók törnek elő, őserdők felett a szél kering, medvefeje van a télnek, bárány-gyenge a tavasz. Ámde alkonyattal midőn e tájon utazol, egyszerre csak felzendül a havasi kürt valamely hegyháton s nyomban elfelejted a magányosságot. Erdők templomos boltozata alatt, égbetörő országúton, vad, fékezhetetlen folyamok medrében messzire kísér el a kürt szava, mintha abból a világból hangzanék, ahol más, boldog emberek laknak. Legtöbbször oly primitív a melódia, mint az ősember éneke a búcsúzó naphoz. Ámde akadnak pásztorok, akik oly ügyesen kifújják a nótát, hogy nem győzöd hallgatni. Néha pesti zenedarab hangjai is megütik füledet a Beszkidek között Vándortrupp jött valamikor e tájra a nótával és a dal eljutott a havasra.

Itt többnyire egyszerű pásztoremberek laknak, akik csak a leghidegebb télben hagyják el a havast. Rendszerint ketten vannak a pásztorok, akik valamely falu (vagy több falu) rájuk bízott juhnyáját legeltetik fenn a havason kora tavasztól addig a napig, amíg leesett a hó. Azután lefelé vezetik nyájukat, a boglyákba rakott szénához. Január végéig élnek a szabadban. Bibliai egyszerűségben töltik itt napjaikat, hónapjaikat. Földbevájt üregben laknak, amely előtt tavasztól télig mindig ég a tűz. Ha egyszer elaludt a tűz: az nagy bajt jelent. Csak összedörzsölt fadarabból szabad tüzet fakasztani a havason. Éjszaka felváltva őrzik a tüzet, mert a vadállatok ott bolyonganak a közeli erdőségben, farkas, medve nem egyszer rávetemedik a gallyak közzé szorított nyájra. — Ezek a magános pásztorok keresnek vigasztalást a messzire hangzó, fából faragott kürt hangjaiban. Embernagyságú a kürt és hangjait úgy változtatják hogy leeresztik, meg felemelik. Fújja hangszerét teli tüdőből a

a pásztor, az alkonyodó, púpushátú, aranyvölgyű havasoknak; s nincs nagyobb boldogságra, mint ha valahonnan a messzeségbeől visszhang jön a szavára, felel egy másik kört a haváéból, Ilyenkor a pásztor többé nem érzi magát egyedül a vadonban. Jeleket vált ismeretlen, messzi társával, akivel talán az életben soha sem találkozhatik. Nyári, csendes estéken a kürtök zengenek a havas felett és odalent, a lejtőkön találgatja a nép: vájjon, miről beszélgetnek egymással a pásztorok? Ámde senki sem érti a pásztorok jeladásait. Talán ők maguk sem tudják, hogy miért oly szomorú mindig a hangjuk.

A pásztorok táplálásáról rendesen azok a gazdák gondoskodnak, akiknek juhait a pásztor őrzi. Hetenkint, vagy hónaponkint meglátogatják a remeteséget vállalt juhászt. Nyugodtan leülnek a földbeásott „ház“ előtt és bevárják, amíg a pásztor néha napok múlva megérkezik valamely havasi legelőről. Mily édes dana a közelgő juhnyáj kolotnpolása! Mily életet feledtető a havasok

csendje! A juhászok a Beszkid boldog emberei. Ritka a mérges legeltető. Szelídkés, vidám emberek ők, akik úgy szeretik állatjaikat, mint családtagjaikat. De az állatok is ragaszkodnak juhászaikhoz. Füttyszóra indulnak, híven követik a mély hóban a juhász lábnyomát, ki tudja: tán még beszélgetnek is néha pásztoraikkal?

A magyar-orosz természetesen eredetileg pásztornép volt. Földmíveléshez csak azután fogott, amint lejebb bátorkodott a havas tetejéről. Leszállott a hegyoldalakba, fából épített magának házikót és művelni kezdte a földet. Ámde a szíve még most is a szabad természethez vonzódik. Nyárban, tavaszban egész háznépével a szabadban alszik, erdőben, réteken, kis szántóföldjein tölti az éjszakát és szomorú, amikor ősszel haza kell költözni. A hegyek lakói egyszeri szelídségükben megbecsülik pásztoraikat. Szívesen adják feleségül leányaikat a legényhez, aki egy-két esztendőt szolgált a havason.

A pásztor nagyon kevés időt tölt falu-

jában, februárt, márciust, húsvétot, aztán siet vissza hegyei közé. Mikor ismerkedik meg a lányokkal, ifjakkal?

A pásztorok éje, Szent János éjszakája, július első napjaiban következik el, amikor a falusi fiatalság felkerekedik s elmegy a pásztor látogatására a havasok közzé. A hegyormokon nagy tüzek gyulladnak meg, fűből, fából, szagos növényből való máglyák lobognak a nyári éjben. Eljönnek a leányok fehér bocskoraikban, szőke fejükön virággal, vászoningükben hímzéssel és körülveszik a pásztort, ő ilyenkor a legfontosabb ember, a nyájaknak ura, barmoknak királya, a Szent János tüzének őre. ö gyógyítja a marhákat János tüzével, a tűz felé nyitja fel az állatok száját, hogy azokból kiégjen a betegség, ő ugorja át először a tüzet. A tűz átugrásában követi öt az ifjúság. Hej, hogy ugranak a lányok! Egyik sem égeti meg fedetlen combját, vagy legalább is nem szokás erről panaszkodni. Repülnek a lobogó tűz felett a vászonpendelyek, villognak a fehér térdek, a pásztor

pedig élesíti a tüzet mindaddig, amíg az ő drága kiválasztottjára kerül a sor. Amikor a „legszebb“, a „legjobb“ iramodik neki á János tüzének: résen van a pásztor, hogy a viganót, térdet el ne kapja a tűz lángja.

Az éj boldog fantomai a János-éji tüzugrálók. A hegyormok, a néma erdők, alvó rétek felébrednek János tüzére. S ha nagyon boldog a pásztor, három napig is éleszti a tüzet a hegytetőn, amiből a messzi falvakban az öregek bő aratást jósolnak, pedig csak a pásztor találta meg a tűz körül karéjban lejtő táncosok között boldogságát.

Messziről tündéreknek néznéd a tűzugrálókat. A hegyvidéki szelídség az élet szilaj örömébe csap át, mert az öregek ez éjszakán otthon maradtak. Játszanak, hemperegnek az illatos füveken, nyár virágain a boldog fiatalok. Ki tudja, hány János-tüzét ugrálhatnak még át! Hajnalodik, a kakasok szólnak lenn a völgyben, amikor a pásztor egyedül marad kürtjével, hogy annak fájhassa el, amit mondani akar.

Az írótoll gyönge a magyar-orosz hava-

sok leírásához. Látni kell a hegyvidéki hajnalt, érezni azokat a csodálatos illatokat, szeleket, levegő lefedezéseket, amelyek az éjszaka elmúltával megérkeznek a havasra. Az élet aprólékos örömeivel s bánataival, zord félelmetességeivel és csüggedt szomorúságaival ködként elgomolyog a hajnali utazó szeme elől. A havasi reggelen nem érezni a lét gyötrelmeit. Valamely csodálatos, soha eddig nem érzett hang hallatszik a lélekben. Tiszta és ünnepélyes a lélek, könnyű a szív, reményteljes a gondolat. A legszomorúbb ember is harmatcseppnek érzi magát egy falevélen, — Ó, mily messze volt tőlem minden lomha bánat, midőn friss szívvel és hideg szájjal, hűvös lábbal és vidám gondolattal a havasokon utaztam egykor!

De jártam búcsúkra is, amíg ifjú voltam, hogy ártatlannak véltek az asszonyok s magukkal cipeltek messzi Mária-Pócsra (Szabolcsmegyébe), Ungvárra, Besnyöre, szakállas barátok cifra templomaiba.

Volt egy asszony-rokonom a hegyvidéken, aki minden esztendőiben eljárt búcsúra. Olenkának hívták és korán özvegységre jutott. Csinos kis birtoka volt az Ung völgyében, de ő mindig elégedetlen, beteges, zsörtölődő volt. Pedig még elég fiatal volt ahhoz, hogy a panaszkodáson kívül egyébre is nyílhatna szája. Ámde ő inkább gondolt betegségeire (száz betegsége volt), mint az élet egyéb szórakozásaira. Ahány kuruzsló (a férfiakban jobban bízott, mint a nőkben)

volt a vidéken, az mind személyes ismerőse volt. Ezek az öreg, komor, kevés beszédű parasztok annyi bolondságot vittek véghez asszony-rokonommal, hogy nem győztem hallgatni. Etettek vele ebhust (aszkór ellen), itattak vele petrezselymet azon betegség ellen, amely a vidéki úrhölgyeknél az erős fűzéstől mindig szokásos. Fürdött baromfi-trágyából készült fürdőben, szembe köpték sárgasága ellen, szarkahúst főztek ebédjére és a pap bérmaolajat cseppentett szemébe. Mért forrásvizet és csuprot dobott ki az útra, hogy másnak adja át betegségét. Meglátogatta esténkint a messzi földön élő kuruzalókat s „leöntette magát“ viaszkkal, belépett a folyóvízbe mezítelenül, sírokra ült, harangokat mosatott le, port ivott a templom küszöbéről és köpött károgó varjakra, hollókra. Kést dobott a forgószélbe, eltette kebelébe levágott körmeit, elásta kihullott haját, mezítelenül szaladt karácsony éjszakáján a ház körül térdig érő hóban, felvette elhalt férje nadrágját, kalapját Szent György éjjelén, — de betegségei

megmaradtak. Olenka már nem is tudott volna tovább élni, ha egy kuruzsló véletlenül megmondja neki az igazat, hogy nincsen semmi baja. Ámde abban az időben a kuruzslók óvakodtak az igazmondástól.

Abban az évszakban tehát, amikor a lecsapó villám az Ung völgyében keresi a föld alatt bujkáló ördögöt, tehát augusztusban: Olenka búcsút szervezett a falujában Mária-Pócsra. Négy-öt napi járóföldre esett a faluhoz e bűcsújáró hely, hetekkel előbb készülődtek a falusiak a búcsúra. Olenka fizette a papot, aki a szomszéd faluig elkíséri a búcsúsokat egyházi ruhában, felfogadta a harangozót, aki valamennyi harangot megszólaltatta, külön stóla járt a kántornak, aki ezen a napon korán reggel lerészegedett. Míg a búcsűjárók egy korty pálinkát sem vettek magukhoz, a nagy út előtt. Elkárhozott lélek az, aki pálinkát iszik búcsúra járván. (Visszafelé, megtisztult lélekkel, fel lehet függeszteni a szesztilalmat.) Az egész község, az otthonmaradottak elkísérték a búcsújárókat a határig,

a földesasszony haladt legközelebb a menet élén vitt kettős kereszttel, az ő hangja hallatszott a legájtatosabbban, midőn megszólalt az ének:

— Mária, könyörögj érettünk!

Olenka ezt az utat mezítláb tette meg, mint a többi asszonyok, ámde cipőjét kezében vitte, valamint a batyukat is nőcselédei cipelték.

Szállt a fehér országutak pora a búcsúsok mögött, szállt az ének a messziségben, sötétzöld hegyek alatt, nyári réteken, szagos folyópartokon lépkedett a mezítlábas csapat, asszonyok, férfiak, gyermekek, fáradhatatlanul az éneklésben, a buzgóságban s mind erősebben emelkedett az ének, ha útközben feszület, kőkrisztus közelget. Mintha csak figyelmeztetni akarnák az útszéli feszületet, hogy itt jönnek ők, a Beszkid aljáról s mennek gyalog Mária tiszteletére Pócsrá, ébredjen fel a feszület, ha eb szundított volna. Letérdepeltek s énekeltek a feszület körül, arcukat háromszor az országút porába nyomták s addig senki sem

kelt fel az útközi ájtatosságból, amíg Olenka erre jelt adott. A szűz leány, aki a kettős keresztet viszi, háromszor meghajtja azt az útszéli feszület előtt, a templomi zászlós férfiak felcihelődnek és mennek tovább hegyeken, völgyeken át, mély vízmosásokba, meredek utakon, falvakon át, ahol egyenesen a templom mellé telepednek s misét hallgatnak a paptól, — külön búcsúmisét, — alusznak erdőkben, réteken, árok mentében, de nem fáradnak, korcsmába az úton soha be nem lépnek, pálinkát ilyenkor nem iszik becsületes ember, hiába integet minden faluban a gyalúforgács vagy a fen^őgaly. Találkoznak más búcsúsokkal, akik ugyancsak a messzi hegyekből jönnek énekszóval a völgyekbe, de nem igen szoktak egyesülni. Többfelé hull akkor a búcsú áldása, ha idegen falubeliekkel vannak. Imádkozzon Máriához minden falu saját magáért.

És az éjszaka után jön a madárfüttyős reggel. Ébred a csapat az erdőszélen, az országút mentén. Olenka nem sokáig engedi

nyújtózkodni az asszonyokat, „nem erünk Maria napjára Pócsra.“ Erre megindul mindenki, amint felébredt. Olenka a szűz patakból vizet vesz a szájába s így mossa meg az arcát. Pedig az út pora, az eső sara, Λ viszontagság nem kíméli a gyalogjáró csapatot. A nők, akik frissen mosott, tisztára vasalt ruhában, megmosott lábbal és arccal indultak el hazulról: egy-két napi búcsűjárás után megviseltek, betegek, törődtek. De senki se maradna el a csapattól. Megy mindenki fáradhatatlanul. £s ismét kezdik az éneket, ha vándor-legény, vagy kocsi-utas kerül szembe. Ámde a menyecskék a világért sem néznének ilyenkor a kiváncsi utas szemébe. Még a lányok is lesütik szemüket a pajkos tekintet elől. Romlik, fárad, gyürődik a sereg, de senki sem csügged, eszébe sem jut az extra-pihenés még a betegnek se, együtt marad a nyáj, nyugodtak lehetnek az otthon maradtak, senkit sem hagynak el útközben.

Hányszor aludtam illatos erdők tisztásain kalapnagyságú éji ég alatt, vagy ódon

templomok mellett, falhoz támasztott templomi lobogók társaságában, búcsújáró asszonyok között, amíg Olenka gondomat viselte s lelkesen cipelt magával kegyes helyekre, hogy megfelelő szentelt vizek s áldások érjék ifjú homlokomat a bekövetkezendő életre! Úgy alusznak ezek az aszonyok, ezek a lányok, mintha otthon volnának a paradicsomban. Álmában mindegyiknek mosolyog az arca, kiderül a homloka, bizonyára szelíd bárány csilingel a szívében. Azoknak az asszonyos vágyaknak, amelyek önkéntelenül meglepik az álmodó nőket, búcsúkon tilos a jövésük. Ruháikba burkolózva, gombolyoggá húzódva, szájukkal a földet csókolva, karjaikat mellükön keresztbe téve alusznak mélyen, mozdulatlanul ezek a vezeklő aszszonyok, mintha az örökálmot próbálgatnák előre, amikor majd ismét nem vigyáz rájuk más, mint a csillagos égboltozat Még a törvényes férjek is eltávolodnak ilyenkor a feleségeiktől, a lányok még kezüket sem engedik legénytől érinteni, szűzen, tisztán,

az otthoni imádság utolsó sorával az ajkon, csupán a kereszt érintésével a szájon kell megérkezni a végcélhoz, a búcsújáró hely templomához, mert különben kárba veszett az egész fáradtságos utazás. A szemeknek nem szabad gonoszát látni, a szívnek roszat érezni, el kell zavarni még a him szarvast is a patak mellől, amelyből a zarándokcsapat vizet merit. Legjobb ő kegyességét, Máriát segítségül hívni akár inedvetáncoltatókkal, akár vándorcigányokkal találkozik a csapat. A hitetlenek ellen megvédelmez az Égi Anya. Hogyan is hagyhatná el a magas oltalom azokat, akik mindenről lemondva, éhséget, időjárást, idegen országútat választva az otthoni béke helyett: mezítláb és éneklő szájjal vándorolnak messzi hegyekből a lankás Nyírségbe, hogy az Istenanyát imádják?

Ha felemeltem néha virrasztó fejem az alvó búcsúsok káposztakertjében, a szoknyájuk alá temetkezett asszonyi népek között: mindig csak aludni, pihegni láttam őket, akármint világított a hold, bárhogy

csillant a közeli folyó tükre s akármiről be-szélgettek a nyári fák. Az éj titokzatossá-gaiból csak az áhítat volt ébren ezeken az éjeken, pár álmatlan búcsúsember pergette az olvasó-szemeket, mintha a napokat számlálgatná, amelyek még hátra vannak életéből.

Mennek-mendegélnek a hitbuzgó orosz-magyarok Mária-Pócs felé. Eljönnek a leg-szegényebbek a Verhovináról, havasok, ha-társzéli hegyek ködéből és olyan nyomorú-ságos a rajtuk való, hogy az ember azt kérdezi magában: ezek tán otthon mezíte-lenül járnak? Hisz búcsúra mindenki a jó ruháját veszi fel. Pipacspiros szoknyás asz-szonyok, sárga, kék, zöld ruhás menyecs-kék, virágos, cifra kendővel, fehér-piros orcával, pántlikával lányok, piros csizmá-ban, kordován lábtyűben, nehéz selyem templomi lobogókkal: mint a valóságos her-cegnők a szegény hegyvidéki nép mellett, ük is Ruszin-Krajnába valók, de egy má-sik, boldogabb, gazdagabb vidékre. A fér-fiak darutollas, bokrétás kalapot viselnek,

cifra ujjast, fekete posztót, fényes pitykét, ráncos csizmát. A magyarokhoz, Szabolcsba mennek, olyanok akarnak lenni, mint a magyarok. Az ő világukban a legnagyobb dicséret, ha valakire azt mondják, hogy:

— Olyan, mint egy magyar!

A hegyvidék szegény és gazdag népe, különböző utakon vagy egymást elkerülve: így érkezik meg Mária-Pócsra, Ruszka-Krajna Mekkájába. Szakállas barátok ebben a templomban őrzik azt a Mária-képet, amely könnyezik.

Kiszélesedik itt a Nyírség, a hegyek messzi elmaradoznak a búcsújárók mögött, hátul terül a Tisza folyam is, amelyen átlépni annyit jelent, mint idegen országba tévedni. Csak kéklik a tokaji hegy a láthatár szélén, de már nem látni kopasz fejét, elől és oldalt mindenfelé sík, egyenes föld, amelyen a halom se nagyobb, mint egy kalap.

A síkság felett futó szélnek is más hangja van, mint a hegyvidéki szélnek: itt csak enyelgés, szelíd tréfa az ő zörgése,

menyasszonytánca a homokbuckák között, csiripel, mint a tücsök, vagy legfeljebb kiáltozik a lovai után ... de odafenn a hegyek között nagy úr a szél, ha rákezdi a maga nótáját: futna előle minden szoknyás fenyő, megrendül tőle a rengeteg, két lábra áll a mozdulatlan fekete szikla, mint a medve és jön lefelé a hegyről. A határszéli viharnak csak a komor hegyek lehetnek az ellenfelei. Míg ideien a síkságon szemközt állhat vele minden gyengéd nyírfácska. Még a füzes is csak felborzolódik, mint a gyermek haja. A jegenyék pedig meghintáztatják karcsúságukat.

Paradicsom ez. Boldog emberek országa. Nem is tudni, hogy miért találkozik Amerika földjén annyi kivándorolt nyírségi ember?

A hegyvidék szegény népe, amely a pócsi Mária-húcsúra ide zarándokol, nem győz betelni a szabolcsi föld csodálatával. Hej, ha el lehetne vinni az ő kőkemény földjére ezt a sárguló, omlós homokot, amely finomabb, mint az ő lisztje, amalyből

kenyerét süti! Nem csoda, hogy a Mária is szívesebben van a Nyírségben, mint odafenni a kopár hegyek között. A pócsi Máriáról pedig azt tartja a néphit, hogy az a valódi az összes magyar Máriák között. Igaz ugyan, hogy egyszer azt írta egy szabadszájú újság, hogy a harangozó vizes szivacsot nyomogat a könnyező Mária képe mögött, de a magyar-orosz nép nem olvas újságot. De még az iskolákat végzett Olenka asszony sem hinné el a leleplezést. Hová lenne a hit?

Így aztán boldog a magyar-orosz, mikor végre Mária-Pócs földjére teszi a hosszú gyaloglásban fáradt lábát.

Az országútak egyházi zászlókkal telve, énektől hangosak a mezők, a halmok megöl újabb csapatok kanyarodnak ki, reggeltől estig csengenek a harangok, furcsán, cifrán, mint akár Oroszországban, a pócsi monostor tornya, mint az üdvösség fehérük az elgyötört vándorok előtt. Mintha utolsó rohamra indulna a sereg: végső erőfeszítéssel hangzik fel az ének, mindenki túl

akar tenni a másikon. Itt járnak Mária áldott földjén, az Istenanya füle a földön van, szeme a közelgő arcokon.

Pócson örökös vásár van augusztusban. Minden talpalatnyi hely sátorral, emberrel, szekérrel telve. Lacikonyhák, panorámák, zöld leveles duttyánok, kocsisok, muzsikusok, mézes kalácsosok, gyertya árulók, szentkép árusok, középkori lárma, visongás, barmok bögése, zsandárok puskatusa, füst és por. Egyik helyen már verekednek szilaj legények, máshol készülőben a perpatvar. A duttyánok, sátrak tömve, tűz ég, füst kavarog, füvön, földön, homokban ember, teli tüdőből ordít a lábatlan, visong a vak koldus, félkezű kintornás lökdösi kalapját, nyári forróságban, égő napban fehérük a templom. Az embertengerben mint megannyi küzdelmes hajók a templomi lobogók, amelyek népeikkel mind a templom falához igyekeznek. Addig nincs pihenés, nincs evés, amig a szent falakig nem érnek. A papok ilyenkor nem mutatkoznak, el vannak foglalva őkelmék, reggeltől estig miséznek

gyóntatnak, áldást osztanak. Legfeljebb egy-egy szakállas egyházszolga vagy fráter törtet át szoknyás ruhájában a tömegen, akinek kezet csókol a nép apraja-nagyja. Boldog, aki elérheti a harangozót; közelebb érzi magát a csodatevő Szüzhöz, aki megérintette képével a templom falát. A bűnös porszemek itt kezdenek lehullani a lábakról. Minden lépésnél elmarad valami, mig jön a végleges megtisztulás.

Olenka készen tartja a pénzt a misemondásért: rendesen aranyban, — amelyet boldog, felszabadult lélekkel nyújt át a legelső pap-formájú embernek, akivel találkozik. Gyertyákkal, mézes bábukkal, koszorúkkal, virágokkal telnek meg az egyházfi kosarai. Cseng az ezüst, peng az arany. Mindenki igyekszik fizetni, mielőtt befurakodna a templom belsejébe vagy a körmenetbe állna, amely megkerüli a templomot, ó, ha a jó Isten látja ennek a szegény népnek megalázkodását, áhítatát, hitét a pócsi templom körül: megesik a szíve az elhagyott lelkeken, akik csaknem istenként tisz-

telik szakállas papjaikat.

Csodát vár itt mindenki. Aki huszadszor zarándokol Mária-Pócsra, az is mindig valamely rendkívüli elkövetkezését várja. Csak a koldusok és vásárosok tudják, hogy ez a nap, ez a hit az ő keresetük forrása.

A szentmise után, amelyet földre borulva hallgat meg a nép, Olenka engedélyt ád, hogy eljöjjön a mulatság órája. A sánták már úgy érzik, hogy félig meggyógyultak. A vakok látni kezdenek. A nyavalyatörősek vidulnak. A sebektől, fekélyektől rágottak, a földön vonaglók, a bénák, akiket kocsikon szállítottak a csodatevő misére mind megkönnyebbülnek. Aki nem tudja, hogy mi a hit, az menjen Pócsra, Mária búcsújára.

Az asszonyok a szívük alatt magzattal mennek haza. Lányok biztosan férjhez mennek. Bánatok megenyhülnek, szomorúságok elszállnak. Vén férfiak megfiatalodnak. Gyermekek meggyógyulnak. Otthon maradt kedves betegek javulnak. Szeretők visszatérnek. Szívek felvidámodnak. Mindenki,

aki bajban van: megtalálhatja Mária-Pócson a rnedecinát. Csak Olenka nem. Miért várta volna a jövő esztendei búcsút, ha többé nem fájt volna semmije?

Fáradtan, szótlanul ömlik a nép az evés, ivás után. Siet mindenki hazafelé. 'De most már alig énekelnek. A zászlók megnehezednek a kezekben. A lábak lerogyadoznak. A földön csúszó koldus kétlábra áll és vonatra ül. A papok számba veszik az ajándékot. A menyecskék, lányok nyugtalanul alusznak útközben. Vágynak valamire, aminek a bűnét otthagyták Pócson.

Egy asszony, aki sokáig gyanúban állott, hogy az urát eltette láb alól, a pócsi búcsú után ment férjhez. Gyertyát hozott Pócsról, amelyet megszenteltek és boldogan élt öregségéig.

Midőn tavasz jöttével a téli éhezéstől a napfényen szinte összerogyva, gyermek, asszony lesoványodva: kibújik a magyar-orosz kunyhójából, keresztet vet és papjához megy, akitől megkérdezi, hogy mikor kezdődik ebben az esztendőben a nagyböjt. Még alig tért vissza a tél csikorgó, koplaló országából: már új testi penitenciáknak kívánja magát alávetni az istenfélő ruszin. A nagyböjt és az utána következő husvét szabályos megtartásától függ ugyanis a következő esztendő boldogsága.

Félve tavaszodik Ruszka-Krajnában. A tél zordon fejedelmei, a ha,vas hegyek nehezen engednek hatalmukból. Gyakran húsvétig borítja hó a földeket, erdőket, utakat. A némaság, a dermedtség öröknek látszik,

amíg végre kialudta magát a medve a hegyek között és végleg elhagyja barlangját.

Ámde a tavasz itt nem sarjú-illatos, lélekvidámító, enyhe tünemény, hanem egy újabb vad ellenség, amely rabló módjára tör rá a tél fagyából megmenekedett szegény orosz-magyarra. Folyók megdagadnak a hegyek havától, falvakat ragadnak magukkal. Az országutak folyni kezdenek. Az árkokban, völgyekben végtelen vizek erednek. Minden esztendőben az özönvíz tér vissza a rutének országába.

A tavasz nem hozza meg dalait, ellenben emberfeletti küzdelmeit. A dermedtségéből alig magához tért nép úgy küzd az árvizekkel, hogy mindig életre-halálra megy a csata. Az a sok kis folyócska, amely Ruszka-Krajna területét ezüst csíkjaival díszíti, tavaszi időben megannyi megbolondult sárkány. A hütelen Poprád, amely amúgy is elszökik Magyarországból, völgyét víz alá borítja. A kis szepesi községekkel együtt szenved a ruszin-tanya. A göndörkés Hernád, amely egy összezeava-

rított női hajszálhoz hasonlatot; a Laborc, Latorca, Ung, amelyek az ősmagyarok vadságával rohannak lefelé a hegyek közül, mintha ismét elfoglalni kellene Magyarországot; a máramarosi havasok jéghideg tükrű, gyémánt fényű folyói: az Iza, Visó, Tarac; de a gyermeklábon járó Tisza is, amely az emberevő tatárok hágójánál vesz szédítő iramot messzi útjára: tavaszra megharagusznak azokra a fatemplomos, szalmatetős házakra, amelyek elbújnak partjain. A füzesek, gyenge erdőcskék, de a sziklás partok is recsegnek, ropognak a kis folyók izmaitól. Úgy száguldanak a hegyek között, mint a kengyelfutók. Ki tudná, hogy mit álmodtak a téli éjszakában, hogy ily vadul ébrednek? A halakkal, medvével, szőlőfürttel és makkal díszített Bereg apró vizei: a Zdenyova, Pinye, Dusina, Viznice, Sztara megannyi ördögök, amelyek a vármegye százezernyi ruszinjától akarják elragadni a szegénységet. A Schönborn-uradalom, amely akkora e tájon, mint egy fejedelemség (az egykori Rákóczi-birtok), könnyen véde-

kezhet gátjaival, cölöpeivel a rohanó vizek ellen. De a szegény magyar-orosz falukat csak a térdeplő lakosság védelmezi. A szokottnál havasabb volt a tél: húsz ruszin falu adja meg az árát. Nagy szükség van ilyenkor a jó Istenre, a ruszin nép egyetlen pártfogójára.

Csattogva, zúgva mennek el a vizek. Hisz a hegy nemcsak arra jó, hogy szekérrel fel lehessen rá kapaszkodni, de ugyanaz a hegy le engedi a szekeret, meg a folyót is. Nincsen olyan havas, amelyről örökké szakadna lefelé az áradat. Egyszer csak leszáll a vénasszony (a tél) a szekérről, könnyebb lesz a küllőknek. Az árvízzel elmúlik a bojt is, amely negyven napig tartott. Nagyböjtben a magyar-orosz még tojást, vajat sem fogyaszt. Száraz zabkenyeren, káposztán, hagymán várja ki a reggelt, amikor végre így köszöntheti szomszédját:

— Krisztus feltámadt.

— Valóban: feltámadt, — hangzik a felelet.

Húsvétkor mindenki jól lakik, mint a

duda. A pap megszenteli a sódart, a kalácsot, a tojást, amelyet kosarakban visznek husvét reggelén a templomba. Azután mindenki nekilát az evésnek, mert husvétkor egész esztendőre jól kell lakni. Három napig tartja az orosz a husvétot. Henyél, pihen, mint egy fejedelem. Elnyújtózik a gazda a pálinkától, ismerkedik a fiatalság, legények öntözik a lányokat, vénasszonyt a kúthoz cipelnek, megfürösztik a leánygyermeket. Milyen boldog ez a nép husvétkor! Mindenütt vidult, gyermekded arcokat látni, fehérük a nők vászoninge, ragyog a szem. dalra gyújt az Ajk, Iván, Vászily, Andri, Jurkó, Mihály együtt fújják Máriával (minden második ruszin-leány Mária.) Ancával, Olenával, Zsófiával a kolomejkát. Négysoros versek ezek, állítólag Kolomeából, Galíciából eredtek. Szerelem, tréfa, gúny jellemzi a dalos nép kolomejkáit. Egyiknek például az a tartalma, hogy „két galamb vizet ivott, kettő megzavarta, bárcsak azok meghalni se bírnának, kik minket szétválasztottak. “ Ennek a mély érzésű, melankó-

likus népnek a gondolatvilága van elrejtve a kolomejkában, amelyeknek hangulatait megtaláljuk a valódi orosz nép-írók lapjain.

Csak olvassuk el a Bulyba Tárászt, Gogol felejthetetlen elbeszélését a kozákokról, ebben a legigazabb kis-orosz könyvben megtalálunk mindent a mi magyar oroszainkról. Csak a kegyetlenséget nem. Az odaát maradt a Kárpátokon túl, amely örökre elválasztotta őket testvéreikről.

Husvét után kezdődik a dologidő. A pásztor megfújja hallgató kürtjét, a földmivelő háznépestől kiköltözik a földjére, a tutajos készülődik messzi utazására, a favágó döngeti az őserdőt, a mezőkön összeszedik azokat a füveket, amelyeknek nedvétől olyan messzire hallhatólag nyikorognak a fuvarosok szekerei, hogy a hegyhát mögött is meghallható, leveti gubáját a gazda, nadrágját az asszony, ingben, mezítláb, alig öltözötten megy el a nép falvaiból, ahol a papon kívül csak a legöregebb emberek maradnak vissza.

Régebbi időben a falusi zsidóság is megkedvelte ezen a vidéken a földmívelő munkát. A zsidóasszonyok megfogták az ekeszarvát, a lányok kapáltak, a férfiak szántottak-vetettek, kaftánban és hosszú huncutkával a fülük mellett. Amíg a galíciai csudarabbik, akik tökéletesen a hatalmukban tartják az idevaló zsidóságot, vallási alapon megtiltották a zsidóknak a földmívelést. Az am-haára (a földet mívelő) csodarabbik szerint nem lehet jámbor, istennek tetsző ember. Ugyanígy tilos a zsidóknak kézimunkával, mesterséggel foglalkozni. E csudarabbik szerint a zsidóknak csak kereskedni, pénzt kölcsönözni, kamatot szedni, pálinkát főzni tanácsos. Az asszonyok tét-

lenül henyélnek, legfeljebb gyermekeket szülnek, de semmi hasznos munkát nem végeznek. Ezért veti meg az orosz-magyar a zsidót, hogy örökös ellenségnek látszik a két népfaj összeszorulva itt a hegyek között. Bármilyen engesztelhetetlenül gyűlölik egymást, nem élhetnek egymás nélkül. Az orosz-magyar minden ügyebajos dolgában először a saját falusi zsidójához fordul tanácsért. Szeressük egymást testvériesen és számoljunk zsidómódra: véli a ruszin közmondás. És ez a földhöz ragadt nép tiszteli a zsidója eszét, furfangját; bár tudja, hogy nagyon drága pénz, amit a zsidótól kölcsön vesz, szívesebben fordul hozzá, mint a városi takarékpénztárhoz. Ezek a hegyes siivegü, róka-csíkos bundájú, szakállas, komor zsidók, akik közt kazár eredetük miatt sok a vörös: mint egy-egy főnök uralkodnak a faluban. Mindig kéznél lévő pénzük révén: markukban tartják a parasztot. Tanácsadásuk folytán nyitott könyv előttük minden falubeli. A zsidó a vármegyei úrnak barátja. Kezel a szolgabíróval, ügy-

védje van a városban, pártfogója a törvénynél, minden bajában útbaigazítója a csodarabbi, titokzatos életet él bezárt ajtaja mögött, vallása bonyolult, családi élete szent, magatartása bátor és elszánt az eldugott határszéli falú közepén, erősek, kemények, hatalmasok. Hogyne uralkodnának tehát e jámbor birkanyáj felett! Olyan nyelven beszél egymás között, amit senki sem ért meg; ünnepe titokteljes, zárkózottsága megdöbbentő. Bármilyen nagy kamatot ígér a paraszt, szombaton nem nyúl pénzhez a zsidó. Kapzsiságát vas marokkal fékezi vallásossága. Furcsa, álmodozó leányzói, akik a maguk különös divatja szerint öltözködnek, egyik esztendőről a másikra kivirulrmk, titokzatosan férjhez mennek, mezítláb soha sem járnak, engedelmesen követik férjük parancsolatát; különös lények az istállójában, szinte egy jászolban fekvő ruszinok előtt. Szépek erre felé a zsidónők, észak szőkéi, a határszél hamvas-barnái, a hegyvidék világos szeműjei, Galicia éjsötétjei, gácsországi ábrándosok, tüzesek, enge-

dékenyek és babonásan vallásosak. Ámde tavaszuk gyorsan repül a hegyek között. Arcfesték alatt tikkadva hervad homlokuk rózsája, elzárt, szomorú életük egy kis világosságot sem enged lelkük homályába, szívükkel tán soha sem szeretnek mást, mint gyermeket, a férfit csak atyának vagy úrnak látják maguk felett, kondor hajukat korán lenyírják, azután jön a mindennapi vénség.

Utazásaimban elnézegettem ezeket a falusi zsidónőket, akik oly tétlenül ülnek házuk küszöbén tarka-barka ruháikban, álmos szemükkel, bágyadt testtartásukkal, mint az érzéktelen növények. Rikolt a vénasszony, a fiatalja sompolyog, mint a macska, gyermeket hord hátán, vállán a menyecske, míg a vörös szakállú férfi fenyegető szilajsággal mered ki a szatócsbolt vagy korcsma ablakán. Ezek az emberek soha sem tudják meg, hogy Magyarország legszebb tájait lakják. Elmúlik felette az élet, mint az imádságuk, amelyet tudatlanul, gondolatlanul elmormogtak.

A fenyőről csillámozva hulló tavaszi esőt

ők nem látják. S nem hallják a köd és szél óriás-bőgését sem a Beszkiden. A boldog-boldogtalan őszi eső, (amelyet egykor hoszszant nézegettem e tájon egy ódon udvarház ablakából,) nem ragadja a merengés lovagvárai, esőfátyolos, piros falevelekkel behintett, szerelmes országutak felé a külsőleg álmoclozó-szemü zsidónőket, hisz a betűket sem ismerik többnyire szegénykék, amely betűkön át eljuthatnának a költők birodalmába. Mit tudják ők, hogy milyen szépséges világok terülnek el az ö korcsma-'házaik, fülledt ágyas-szobáik, füstös konyháikon túl! Mily megriadtan néztek egykor a szemembe, amikor álmokról beszéltem nekik, amelyeket magam is disznóbőrös, ré-'gen nyitogatott könyvekből olvasgattam egy-egy különc ismerősöm udvarházánál, a hegyek között! Mily tétován, hitetlenkedve fogadták szavaimat, amikor még az ifjúság regényes álruhájában utazgattam e felvidéken, voltam varázsló és voltam hét tengert bejárt hajós, ámde egyetlen falusi zsidónő sem maradt meg emlékezetemben

e tartományból, aki elhitte volna egykor bőségesen ömlő mondanivalóimat. Kihallgattak, mint a madár, amelyet hamis madársíppal csalogat a madarász. Kitűntek birsalmaszagú szobáikban, mint az őzek az erdőkben. Az utazó lehorgasztott fővel ment tovább és nem tudta hol követett el hibát. Pedig csak annyi- az egész, hogy ezen a vidéken nem regényesek a nők.

A magyar-orosz legalább ráborul az ő meztelen földjére, hideg tavaszaira, rövid nyaraira. Szemközt nézi a csodálatos őszt, amely mint egy hallgatag régi dóm, borul a hegyekre, messzi visszhangjával. Alszik erdőben, hever sarjúján, látja felkelni a napot és együtt vándorol a holddal, amint az utazásait végzi a hegyek felett. Dal zeng nyáron a messzi hegyormokon, lányok karéja fújja a boldog éneket:

Világos szent János,
Éjszakád világos,
Míg előtted leszek,
Tiszteletet teszek,
Addig légy világos,
Azután homályos.

Az utazó kocsiját a nyári éjjelen messze elkíséri a dal. És megismétlődik minden hegyoromnál a setét Beszkidben, a szeles Vihorláton, mély erdőkben, széles fensíkon.

Hajtogassuk
A cseresznye-ágát,
Mert most éli
a legszebb világát,
lépek leveléből,
Szeretőm szívéből . . .

Az igazi ruszint kevesen ismerik Magyarországon, azért van olyan kevés barátja e szerencsétlen nemzetnek. Ritka ember megy el megközelíthetetlen hegyeik közzé, városaik magas éjszakra vannak (Munkács, Ungvár, Máramarossziget), ahol nem akad dolga alföldi magyarnak, fis a városokban sem igen lehet őket megismerni. Idegenként heti vásárra, ügyesbajos dologban, törvénytől idézve megy a ruszin a városba s alig várja a percet, hogy visszatérhessen szabad hegyei közzé. A városokban csak papok, nadrágos-ruszinok élnek, akik sok mindent tanultak a világban; a papok nem egyszer külföldi egyetemet látogatnak, szeretnek Szentpétervárra, Moszkvába ellátogatni, miután szent Basiltól Munkácson mindent

megtanultak, amit a kegyes szerzetes tud; az egyéb intelligencia elvárosiasodik, elveszti hegyvidéki karakterét, de hazáját soha sem felejti el. Beszélj ruszin emberrel akár Amerikában, akár Budapesten, hallgasd meg felmelegedő szíve óhajtását: abban legközépen áll a szülőföld, a kis havasi falú, ahol ezer nélkülözés, emberszeretö szegénység közepette élnek testvérei. Minden ruszinnak egyetlen vágya: egyszer hazamenni, hisz a távolból jobban látja a hegyeket, érzi az erdőket, nézi a patakokat, hallgatja a havasi kürtőt, szagolja a hegyvidéki karácsonyestét, tapintja a Beszkid havát, mint amikor otthon volt. Ezek a nagyvárosokba került ruszinok soha sem hihetik el, hogy a városokban is élhetnek boldog emberek. Megvetik a köházak ketrec-életét, sajnálják az embereket, akik nem látták a felső Tiszát, vagy a Laborcot. csodálkoznak, hogy lehet anélkül is élni, hogy valaki nyári éjszakán a havasi legelőn aludt volna. Nincsen a nagyvárosnak annyi ingerlő bája, cifra csalfasága, csengő-

bongó muzsikája, amiért elfelejtené a magyar-orosz ember az ő- komor külsejű, de égő szívű hazáját, egy szál inges leányait, szalmatetős házait. A tej — a zsendice, — csak hegyekben, a hegyháton igazi tej. A dal csak a Beszkidek alatt fakad szívből. A piros csizma ott kopog a menyecske lábúm fis istenfélelem, tisztaság, becsület csak a hazai ruszinok szívében él. Bármily messzi kerül a magyar-orosz testvéreitől, soha sem felejtheti el őket. De emlékezetébe vési alakjukat, otthonaikat a közömbös utazó is. aki egyszer-másszor vadászat miatt vagy életunalom ellen északra ment, mindig felfelé a hegyeknek, amíg a hegyek elfogytak útjából. Nem lehet elfelejteni a Kárpát alján élő népet, nem azt az istenfélő szegénységet, csodálatos megnyugvást, szinte egyetlen célját az itteni életnek: a lemondást. Messziről megannyi szent embereknek látszanak ezek az igénytelen, csendes szavú, alázatos emberek, szelíd nők, bölcsen gunynyasztó öregek, halk kedvű gyermekek. Mintha mit sem tudnának az életről, csak

átmennek annak alagútján, hogy majd valahol máshol, messzire, túl a léten találják fel igazi életüket. Babonában, álomban, templom tömjénfüstjében és ó, pálinkamámorában repül el vadmadár-rövid életük. Még azok sem tudják, hogy meddig tart s milyen színű az élet, akik világot próbáltak közülük. Hisz nyomban hazasietnek, amint dolgukat az idegenben elvégezték. Ruszin embernek nem is jut eszébe, hogy elköltözzön a főidről, amelyen született. Pedig találkoztam velük a Dunántúl, Badacsony szőlőjében, ahol szőlőt kötöttek, kapáltak. Egy színes, dalos, jókedvű leányraj, amely egy hét múlva sietett vissza hegyei közzé. Láttam őket fürödni a Balatonban hosszú ingeikben, viháncolva, boldogan. Egyik sem maradt el a másiktól, erkölcstelenséget nem követtek el. Egymásba kapaszkodva aludtak éjszaka. — Alföldön, júliusi aratásnál felhangzik néha idegenszerű dalolásuk a cséplőgép búgásán át. A szőke Máriák alázatosan cipelik a magyarok gazdag búzáját. Dolgoznak kora hajnaltól késő

estig, mint a bibliában. Aztán megint csak repülnek haza, nem jut eszükbe állandó szolgálatot vállalni. — A tavaszi áradás elmúltával a kanyarodó Tiszán feltűnnek a máramarosi oroszok, a vörösnadrágos ruszinok, akik a legszálasabbak s legerősebbek a hegyvidéki népek között. Torzonborz sipkáikban, daltalan komorsággal, szinte szobor-mozdulatsággal állnak tutajaikon, amelyeket a felső Tiszán indítottak útnak. Ezek a vörös nadrágosok, a huculok, akik a legjobb favágók s a legelszántabb utazók: sas orrú, fekete emberek, bika-komorak, igen erősek s elszántak. Ez a szélső hegyvidéki faj a szelíd, meghajlott fejű ruszinok között. A tudósok szerint nem tiszta orosz. Keveredik az oláhval. Komor-csendesen utaznak le, végig a Tiszán, aztán sietnek ők is hazafelé a havasok közzé. Mert ez a nép sem tud meglenni a hegyei, erdőségei nélkül az alföld minden gazdagságáért.

Az erdős Kárpáttól, a Poprád északi völgyétől csaknem Romániáig, a radnóti havasokig ér Ruszka-tartomány. Az az a girbc-gurha országhatár, amelyet északon a Kárpáthegység jelöl Magyarország térképén, az ő hazájuk, észak-keleten élnek ők zord, magányos hegyeik között. Néhány vasúti vonal köti őket össze az anyaországgal, de Magyarországhoz feltétlenül ragaszkodnak. Délen, ahol a beregi sarok Szatmárral s a Nyírséggel határos, de fenn a Dcszkidhen, a vereckei hágónál is: gyermekesen büszke ez a nép arra, hogy Magyarországhoz tartozzék. A magyar, mint egy gazdag, tehetős rokon, pártfogó él az ő tudatában, holott a régi magyar állam alig

tett ennek a népnek a javára. Erdőit, legelőit elvette, a vadászati törvénynyel szegény földjeire szabadította a nagyurak vaddisznóit, a szolgabíró letérdepeltette, ha a nevét kérdezte, iskoláit félművelt, tudatlan tanítókra bízta, adóval sanyargatta. És a nép mindig hűségesen kitartott a magyarság mellett, bár eleget kínálgatták az orosz rubellel. Rákóczi, Kossuth biztosan számított e népre, amikor zászlóját kibontotta s nem is csalatkozott. Vérzett már Bocskaival és vérzett, szinte földig rongyosodott a világháborúban, amely esztendőkig dúlta nyomorult falvait.

Magyarország fenyőlombból való koszorúja ez a tartomány. Ez az egy hely a világon, ahol olyan emberek laknak, akik ragaszkodnak a magyarokhoz. Vájjon meghálálja valaha Magyarország ennek a kis tartománynak önfeláldozó hűségét, nem lankadó reménységét?